

Upoznajmo pedagošku djelatnost Hrvatskog školskog muzeja

Ivana Dumbović Žužić, prof.
Hrvatski školski muzej

Tijekom proteklih 120 godina neprekidnog djelovanja Hrvatski školski muzej bio je aktivan sudionik u mnogim zbivanjima vezanim uz povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Svojim brojnim raznovrsnim izložbama i svim drugim aktivnostima tijekom stoljetne povijesti to i dokazuje.

Hrvatski školski muzej jedini je specijalizirani povijesni muzej za povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, a smješten je u Zagrebu. Već svojom djelatnošću smo jedinstveni i prepoznatljivi za javnost. Brojnost pedagoških programa, raznovrsnih aktivnosti i događanja našeg Muzeja privlači iz godine u godinu sve veći broj posjetitelja. Muzejske radionice HŠM-a te ostale pedagoške aktivnosti dovode izniman broj mlađe populacije (predškolskog i školskog uzrasta) u sam Muzej. Svojom pedagoškom djelatnošću Muzej pridonosi vidljivosti svoje muzejske građe kao značajnog dijela lokalne, nacionalne i europske kulturne baštine te razvoju novih kreativnih, obrazovnih i drugih sadržaja i usluga samostalno i/ili u suradnji s drugim ustanovama u Zagrebu i izvan Zagreba.

Do 2004. godine, kad je otvoreno radno mjesto muzejskoga pedagoga, pedagoške su programe izvodili kustosi Muzeja te su konkretna pedagoška zbivanja poput muzejskih radionica bila više izvanredna događanja. S novootvorenim radnim mjestom muzejskog pedagoga pedagoška djelatnost Muzeja postepeno se razvijala i rasla. Kontinuirano nastojimo privući pozornost djece i mladih, upoznati ih s poviješću hrvatskoga školstva i sa školskim nasljeđem kao dijelom hrvatske kulturne baštine kao i približiti im vrijeme djetinjstva i školovanja njihovih predaka kroz neposredne sadržaje. U pedagoškim programima Hrvatskog školskog muzeja sudjeluju djeca svih dobnih skupina, roditelji, odgojitelji, učitelji, osobe treće životne dobi, članovi udruga i posebnih odgojno-obrazovnih institucija te mnogi drugi. Najčešći su nam gosti učenici osnovnih škola iz cijele Hrvatske. Tijekom svake godine u programima HŠM-a sudjelovalo je više od 6000 posjetitelja, a taj broj je rastao iz godine u godinu. Oblici suradnje Muzeja i odgojno-obra-

zovnih institucija su različiti: stručno vodstvo kroz stalni postav i tematske izložbe, muzejsko-pedagoške radionice, zajednički programi (izložbe odgojno-obrazovnih ustanova, gostujuće radionice, pokretne izložbe, predavanja i sl.). Mnoge su suradnje postale već tradicionalnima, poput one s Centrom za autizam, Centrom za odgoj i obrazovanje Dubrava, Centrom za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, Osnovnom školom Poliklinike SUVAG. Primjera radi izdvojit ćemo jednu od njih – suradnju s Centrom za autizam iz Zagreba. Ova suradnja ostvarivala se tijekom godina kroz gostujuću radionicu Centra u Školskom muzeju pod nazivom Šarene slagalice prijateljstva povodom obilježavanja Svjetskog dana svjesnosti o autizmu, u organizaciji HŠM-a i Centra za autizam Zagreb, s ciljem osvješćivanja javnosti (posebice djece i mladih) na sve veći problem ovoga složenog poremećaja te poticanje pozitivnog stava u društvu kako bi poboljšali kvalitetu i dostojanstveniji stil života autističnih osoba. U radionicu svake godine uključujemo učenike osnovne škole i djecu iz drugih odgojno-obrazovnih institucija. Voditelji radionice djelatnici su Centra za autizam iz Zagreba, a kao mentori učenicima i štitenici samog Centra. Druženju u Muzeju uvijek je slijedila i muzejska radionica u Centru za autizam, najčešće uoči ili na sam dan njihove završne svečanosti.

Muzej od 1996. godine neprekidno sudjeluje i u Edukativnoj muzejskoj akciji povodom Međunarodnog dana muzeja, Sekcije za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju Hrvatskoga muzejskog društva, a bio je i voditelj akcije 1999. (Od... do...) i 2017. (Tajne). Ova akcija muzejskih pedagoga Hrvatske održava se u trajanju od mjesec dana, a sama završnica je 18. svibnja, na Međunarodni dan muzeja. Svaki od uključenih muzeja kreira i realizira svoj program na zadanu temu, a tema se u pravilu poklapa sa zajedničkom temom koju predlaže ICOM (The International Council of Museums). Tijekom dvaju desetljeća kroz Muzej su ostvarene mnoge različite teme, samostalno i/ili u suradnji s vanjskim suradnicima. Ne zaobilaze nas ni Noći muzeja u kojima svake godine bilježimo lijepe brojke posjetitelja kao i neka nova i zanimljiva druženja tijekom istih.

U okviru pedagoške djelatnosti Muzej svake godine u suradnji s Veleposlanstvom Češke Republike i Veleposlanstvom Japana objavljuje natječaje za sudjelovanje djece i mladih na međunarodnim izložbama dječje umjetnosti i stvaralaštva u Češkoj (Lidice) i Japanu (Narita, Kanagawa, GOI i KAO). Međunarodne izložbe u Lidicama, Nariti, Kanagawi i Tokiju (KAO) posvećene su likovnom stvaralaštvu, dok je manifestacija GOI međunarodni literarni natječaj za mlade (natječaj organiziraju GOI mirovna zaklada iz Japana i UNESCO). Muzej posredovanjem omogućava svojim krajnjim korisnicima (djeci i mladima) sudjelovanje na uglednim manifestacijama dječjega likovnog i literarnog stvaralaštva, razmjenu iskustava i mišljenja kroz umjetnost, a o njihovoj vještini i predanom radu mentora svake godine svjedoče i pristigla priznanja i medalje za najbolje učeničke radove. Krajem svake godine Muzej priređuje svečanu dodjelu diploma i medalja u suradnji s Veleposlanstvom Republike Češke i Japana.

Hrvatski školski muzej organizira i susrete učenika s poznatim osobama iz javnog života pod nazivom Što sam želio biti kad odrastem?. Tom zgodom učenici osnovnih i srednjih škola iz prve ruke saznaju kako su poznati književnici, sportaši, političari, umjetnici i mnogi drugi obaju spolova došli do svog zanimanja. Tad učenici imaju priliku saznati kakvo je bilo njihovo djetinjstvo, najdraže igre, o omiljenim i ne tako omiljenim nastavnim predmetima, školskim dilemama i problemima, školskim anegdotama, prvim ljubavima pa sve do današnjeg zanimanja. Tijekom proteklog desetljeća ugostili smo poznate osobe iz različitih sfera. Navest ćemo neke od njih: Zvonimir Boban, Sanja Pilić, Ivica Kostelić, Gordana Subotičanec, Jacques Houdek...

Muzej nudi devet stalnih muzejsko-pedagoških radionica te pedagoške programe uz svaku studijsku izložbu HŠM-a. Kako je izgledala i živjela nekadašnja pučka škola, posjetitelji lako mogu saznati sudjelovanjem u nekoj od naših muzejskih radionica. Svaka od njih priča je za sebe. Kroz igru i druženje doznaju što je to krasopis, kakva je bila disciplina i što je gombalište, zašto su lijepo vladanje i marljivost na prvome mjestu u školi. Radionice su se održavale u rekonstruiranoj učionici iz 19. stoljeća uz odijevanje školskih odora. Prilagođene su različitim dobnim skupinama – od predškolske pa sve do treće životne dobi. Pedagoške programe Muzej izvodi i izvan svojega prostora u obliku pokretnih izložbi, radionica, predavanja i dr. Gotovo svaku pokretnu izložbu pratila je i prikladna muzejska radionica. Tijekom godine Muzej nudi i prigodne radionice ručnog rada povodom Božića, Uskrsa i poklada (maškare).

Muzejske radionice Hrvatskog školskog muzeja tijekom godina su se nadograđi-

vale, rasle te postale svojevrsan zaštitni znak Muzeja. Neke su vezane uz Stalni postav, druge pak uz pojedine tematske izložbe ili nekadašnje nastavne predmete pučke škole.

Radionice hrvatskog školskog muzeja

Pišemo krasopisom

Trajanje: 45 minuta

Korisnici: učenici 2. – 8. razreda osnovne škole, učenici srednje škole, odrasli

Dramatizirana radionica Pišemo krasopisom vezana je uz obuku početnoga čitanja i pisanja – danas u sklopu nastavnoga predmeta Hrvatskoga jezika. U 19. stoljeću jedan od nastavnih predmeta niže pučke škole bio je i Krasopis. Osim što je imao osnovnu zadaću podučiti učenike različitim vrstama pisama (uspravnom, kružnom i kosom pismu), ujedno je trebao razvijati osjećaj za lijepo, poticati ih na urednost, mirnoću, strpljivost, čistoću i red. Krasopis je bio i svojevrsna priprema učenika za kasnije zahtjevnije zadatke i druge predmete kroz koje su se provlačili elementi krasopisa (ručni rad, risanje, geometrija, stručni predmeti i dr.). U ovoj radionici korisnici usvajaju osnove krasopisa te rade na pripremljenom nastavnom listiću pod budnim okom stroge učiteljice iz 19. stoljeća. Učenici pišu perom i tintom uz obavezno odijevanje prigodne školske odjeće iz vremena nekadašnje pučke škole. Uče pravilno sjedenje, pravilno držanje pera te neposredno odlike lijepoga vladanja. Sama radionica pretpostavlja savladano početno čitanje i pisanje.

Ženski ručni rad – vezenje križićima

Trajanje: 45 minuta

Korisnici: učenici 2. – 8. razreda osnovne škole, učenici srednje škole, odrasli.

Ženski ručni rad naziv je muzejske radionice u kojoj se može naučiti nešto više o različitim tehnikama veza (vezenju križićima, lančanom bodu, ovijencu i dr.) rabljenim u zabavištima i pučkim školama 19. i 20. stoljeća. U 19. stoljeću djevojčice su u nižoj i višoj pučkoj školi, a poslije i u srednjoj školi, imale nastavni predmet Ženski ručni rad. U 1. i 2. razredu niže pučke škole Ženski ručni rad učili su i dječaci. Svatko je morao znati kako prišiti gumbić na tkaninu, zakrpati čarapu ili izvesti motiv križićima jer su djeca naučeno trebala i praktično primjenjivati u životu. Na podlozi od domaćeg platna vezli su se uzornici vezom križića različitih motiva: slova abecede, brojevi, motivi grančica, košarice, cvijeće, posude s cvijećem, različiti geometrijski motivi, vjenčići i dr. Isticala se pedagoška važnost ručnog rada kao sredstva zornosti i izražavanja pomoću kojeg se razvija marljivost, točnost, savjesnost, stvaralaštvo, smisao za lijepo.

Quilling

Trajanje: 45 minuta.

Korisnici: djeca predškolske dobi, niži i viši razredi osnovne škole, učenici srednje škole, odrasli.

Quilling je tehnika savijanja papira (filigran od papira). Tom tehnikom nastaju različiti papirnati ukrasi koji spojeni sačinjavaju prava mala (ili velika) umjetnička djela. U 19. stoljeću u nižoj pučkoj školi djevojčice su imale nastavni predmet Ženski ručni rad. Osim što su vezle, tkale i čipkale, izrađivale su i likovne predloške crtajući ili pak stvarajući ih od različitih materijala, među ostalim i od papira. Ovom zanimljivom i jednostavnom tehnikom u muzejskoj likovnoj radionici stvaramo mala umjetnička djela: čestitke za blagdane, uskrсна jaja, božićne kuglice, naslovne stranice bilježnica i štošta drugo. Igra papirom potiče strpljivost, urednost i osjećaj za lijepo.

Kako se nekada jačalo u školama?

Trajanje: 45 minuta.

Korisnici: djeca predškolske dobi, niži i viši razredi osnovne škole (jedan razredni odjel), učenici srednje škole, odrasli.

Radionica tjelesnoga odgoja temelji se na igrama za mladež Jelice Belović-Bernadzikovske iz 1894. godine. Prvim školskim zakonom (Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavo-

niji) iz 1874. godine uvedena je i Gimnastika kao obavezan predmet. Tjelesni odgoj podiže radnu sposobnost, pruža razonodu i aktivan odmor te izgrađuje moralne i estetske vrijednosti. Što su gombanje, gombaonica i gombalište, sudionici saznaju kroz odabrane igre iz 19. stoljeća. Za svaku skupinu odabire se šest do sedam igara (Lončić, Kako ti se mili tvoj susjed?, Hm?, Slijepi kaži put, Zagonetka, Čemu si zgodan?, Dama iz Pariza i dr.) ovisno o uzrastu.

Stara matematika

Trajanje: 45 minuta.

Korisnici: učenici 5. – 8. razreda osnovne škole, učenici srednje škole, odrasli.

Muzejska radionica Stara matematika skraćeni je sat matematike prema udžbenicima iz 19. i 20. stoljeća koji se čuvaju u Muzeju. Radionica je dramatizirana i kostimirana. Piše se nalivperom i krasopisnim pismom, a rješavaju se odabrani zadatci iz Računice s dodatkom iz geometrijskog oblikoslovlja, za 4. i 5. razred nižih pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji iz 1894. godine poznatoga učitelja i pedagoga Antuna Cuvaja. Rješavajući zadatke, učenici ujedno povezuju i poznavanje vremenskih prilika, običaja, uobičajenih radnji u poljodjelstvu, voćarstvu te svetkovanja blagdana.

Geometrijska zabavica

Trajanje: 45 minuta.

Korisnici: djeca predškolske dobi, niži razredi osnovne škole.

Muzejska radionica Geometrijska zabavica donosi zabavicu u stvaranju prema nekadašnjem modelu igre za djecu predškolske dobi u zabavištima (dječjim vrtićima u 19. stoljeću). Dječji rad u zabavištu nosi ime zabava, a sredstva kojima se to postiže su zabavice. Pomoću zadanoga materijala sudionici stvaraju predmete ili oblike (slova, geometrijske likove i tijela) na kartonu od jednostavnoga materijala (štipčićima i masom za modeliranje). Ova zabavica vezana je uz nastavni predmet matematike – Geometrijsko oblikoslovlje.

Hlapićeva čizmica

Trajanje: 45 minuta.

Korisnici: učenici osnovne i srednje škole, odrasli.

Djeca iz sirotišta i skloništa rijeko su imala mogućnost stjecanja više naobrazbe. Najčešće su nakon završetka niže pučke škole osposobljavana za praktična zanimanja koja su pružale šegrtske i strukovne škole. Što prije samostalno svoj krub (za)služiti, bilo je osnovno načelo u izobrazbi siročadi. Dječaci su svoj krub nalazili kao šegrti u raznim zanimanjima, a djevojčice kao sobarice, služavke i pjestinje. (Iz kataloga izložbe Kao Hlapić i Gita – siročad u Hrvatskoj potkraj XIX. i po-

četkom XX. stoljeća autorice Štefke Batinić.)

U našem Muzeju čuvaju se neke od učeničkih školskih radnji i zadaća koje su rješavali đaci tijekom obuke u šegrtskim školama. Jesu li bile teške ili pak posve lake, naj-bolje ćeš saznati iz prve ruke u našoj muzejskoj radionici! Mali i veliki posjetitelji mogu sudjelovati u posebnoj radionici ručnoga rada Hlapićeva čizmice. Uz priču učiteljice iz 19. stoljeća nastajat će čizmice. Kako i od čega, saznat ćete sudjelujući u toj radionici, a što ćete u njih staviti, to ovisi samo o vama!

Ilustriram slikovnicu

Trajanje: 45 minuta.

Korisnici: djeca predškolske dobi i učenici osnovne škole.

Ilustriram slikovnicu naziv je literarno-likovne radionice u kojoj se sudionici mogu okušati kao ilustratori zanimljivih naslova dječje književnosti iz 19. i 20. stoljeća. Jedna od njih je i Dječja čitanka o zdravlju iz 1927. godine u kojoj saznajemo što je zdravo, a što nije. Čitajući lijepe stihove namijenjene dobroj djeci, rišući stvaramo novo lice svake stranice.

Svijet enciklopedije u malom

Trajanje: 45 minuta.

Korisnici: djeca i odrasli.

Muzejska likovna radionica vezana uz dječju slikovnu enciklopediju stvaranu na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće Bilderbuch für Kinder – Slikovnica za djecu autora Friedricha Justina Bertucha. Otac slikovnice, europski intelektualac Bertuch stvorio je dječju enciklopediju u 12 svezaka, na 1185 stranica i sa 6000 ilustracija koja je djetetu na zoran način približavala svijet odraslih. Hrvatski školski muzej danas jedini u Hrvatskoj čuva sedam gotovo cjelovitih svezaka Bertuchove slikovne enciklopedije za djecu objavljene u Beču u izdavačkoj kući A. Pichlers Witwe & Sohn u prvom desetljeću 19. stoljeća. Sudionici radionice na osnovi ilustracija i opisa stvaraju svoj tematski suvenir – magnet inspiriran Bertuchovim slikovnim carstvom.

Domaćinstvo

Trajanje : 45 min.

Korisnici: djeca i odrasli.

Sedamdesetih godina 20. stoljeća u osnovnoj školi djeca su učila neobičan predmet – Domaćinstvo. Domaćinstvo je omogućavalo učenicima stjecanje znanja o tome kako suvremen čovjek i njegova obitelj mogu zadovoljiti svoje osnovne životne potrebe, to jest potrebe za stanovanjem, odijevanjem i prehranom povezati sa stjecanjem i zadovoljavanjem kulturnih i estetskih potreba te kako mogu na taj način svoj život učiniti boljim, sretnijim i uspješnijim. Sudionici ove radionice mogu birati jednu od tri ponuđenih tema iz domaćinstva (prehrana, stanovanje, odijevanje). Svaka od njih u sebi sadrži zadatak/zadatke kojim će steći neka zaboravljena znanja i vještine, a moći će ih koristiti u svakodnevnom životu. Primjerice: higijena namirnica, pripremanje i posluživanje hrane, kako treba uzimati hranu, skladno odijevanje, održavanje odjeće i obuće, kako održavati higijenu u stanu, ukrašavanje stana, pospremanje stana...

Kako se pripremaju palačinke, jaja, ukusne salate i druga zanimljiva jednostavna i zdrava jela? Kako stvoriti red u ormaru, uredno složiti odjeću, postati prijatelj s glačalom? Sve to i još mnogo više mogu saznati sudionici na posebnoj muzejskoj radionici Domaćinstvo!

Posebni pedagoški programi muzeja

Vrijeme zimskih i ljetnih školskih praznika izvrsna su prilika za neposredno učenje i zabavu u muzejskom okruženju. Inspirirani tom premisom ponudili smo našim posjetiteljima dva nova pedagoška programa: Zimsku čaroliju u Školskom i ljetni program Neka škola završi kreativno!.

Zimska čarolija u Školskom tjedni je program radionica u vrijeme zimskih školskih praznika. Obuhvaća različite likovne radionice i radionice ručnog rada: Čarobna šuma, Pahuljice padajte, Kućica za ptice, Snješko snježić, Lutkica na dar. Navedene aktivnosti omogućavaju djeci razvoj svih osjetila, poticanje samopouzdanja i usmjeravanje pažnje. Neki od ciljeva programa: poticanje i razvijanje stvaralačkog mišljenja i izražavanja, razvijanje osjećaja za lijepo, vježbanje i razvijanje fine motorike, vježbanje urednosti i strpljivosti. Program je namijenjen djeci u dobi od 7 do 12 godina.

U vrijeme ljetnih praznika Hrvatski školski muzej poziva djecu u dobi od 7 do 12 godina na igru i razbibrigu kroz tjedni program zabavnih i poučnih aktivnosti (radionica) za djecu nazvanih Neka škola završi kreativno! O lepršavosti i zaigranosti govori i tjedni muzejski meni: ponedjeljkom Nered u muzeju, utorkom Istražujemo...svijet prirode, Vodena srijeda, Vuneni četvrtak i za kraj Šašavi petak s radionicama iznenađenja. Djeca svakoga dana mogu birati međuigru (Bilo jednom davno – čitanje omiljenog dječjeg štiva ili Kako se nekada jačalo u školi – igre za dječake i djevojčice iz vremena pučke škole).

Pedagoške programe Muzej izvodi i izvan svojega prostora u obliku pokretnih izložbi, radionica, predavanja i dr. Tijekom godine Muzej nudi i prigodne radionice povodom Božića, Uskrsa i poklada (maškare).

Nakon 22. ožujka 2020. godine...

Pandemija uzrokovana virusom COVID-19 i razorni potres u Zagrebu privremeno su zatvorili vrata Hrvatskog školskog muzeja kao i mnogih drugih kulturnih institucija. Iako je muzej fizički zatvorio svoja vrata zbog nastalih oštećenja na samoj zgradi, svoje aktivnosti nastavlja na online platformama kako bi održavao prijeko potrebni kontakt s publikom.

Pred nas muzelace postavljen je novi izazov – kako pretočiti pedagošku djelatnost u virtualni svijet? Od kud krenuti? Hrvatski školski muzej osebujan je sam po sebi, zanimljiv svim uzrastima. Svaki posjet našem Stalnom postavu uključivao je i neku od naših već uigranih muzejskih radionica putem kojih su posjetitelji uronili u svijet nekadašnje pučke škole i iz prve ruke saznali kako je biti đak iste. Muzej je tijekom 15 godina već uhodano ostvarivao više od 200-ak radionica godišnje te 300-ak stručnih vodstava kroz Stalni postav Muzeja i povremene tematske izložbe. Svake godine Muzej je gostovao s radionicama u školama, knjižnicama, muzejima... Ove brojke su nas radovale, ali i obvezivale na osmišljavanje novih programa. Preko noći naša svakodnevna druženja naprasno su prekinuta. Utihnuli su hodnici Učiteljskog doma nekad ispunjeni dječjim žamorom i veseljem. Okrenuli smo se novom normalnom promišljajući o novim načinima dopiranja do publike i nastaviti niz.

Program smo, naravno, morali prilagoditi novonastalim okolnostima; većina naše publike ne boravi više u školi, već je zbog epidemije i prirodnih katastrofa (potresa) primorana na online nastavu. Virtualan svijet djeci i mladima nije stran, sve više vremena provode istražujući i igrajući se na internetu. Ideja je bila približiti muzejski svijet Školskog kroz videoradionice koje smo smjestili na naš novootvoreni Youtube kanal i edukativnih igara nastalih pomoću dostupnih besplatnih web-alata. U novom radnom okružju (kućnoj radinosti) nastale su muzejske radionice, nove i stare, u novom ruhu – videoizdaju: Gricko, Plavi Planet, Geometrijska zabavica, Čarolija quillinga, Vezenje križićem, Crtica iz domaćinstva – držanje tijela, Pravilno sjedenje u 19. stoljeću – učionica Školskog, Božićni quilling, Hlapićeva božićna čizmica, Maske od recikliranog materijala – Poklade 2021. Priredili smo i male virtualne izložbe dječjeg likovnog stvaralaštva – odabranih radova za slanje na međunarodne manifestacije u Kanagavi (Japanu) i Lidicama (Češkoj). Svoj rad redovito bilježimo i na Muzejskom blogu na kojem se promišljaju mnoge teme te se može pronaći za svakoga ponešto.

U 2023. godini...

Otvorenjem nove izložbeno-radioničke galerije Školica za 5 u Hebrangovoj 5 u Zagrebu, koja je Muzeju dodijeljena zalaganjem Gradskog ureda za kulturu i njegove pročelnice, gospođe Emine Višnić, Muzej je, napokon, nakon tri godine ponovo u mogućnosti u svojim prostorima zanimljivim i raznolikim izložbama, radionicama i drugim događanjima nastaviti suradnju s našim dosadašnjim posjetiteljima te novom publikom zainteresiranom za rad jedinog muzeja u Hrvatskoj specijaliziranog za povijest školstva.

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Dumbović Žužić, I. (2023). Upoznajmo pedagošku djelatnost Hrvatskog školskog muzeja. *Poučavanje povijesti*, II(1), 79–85.